

SPINNEN VAN DE WRAKELBERG BIJ SIMPELVELD (ARANEAE)

Peter J. van Helsdingen

European Invertebrate Survey – Nederland, Postbus 9517, 2300 RA Leiden (helsdingen@nmm.nl)

&

Japke van Dalen

Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, Postbus 9517, 2300 RA Leiden (Dalen@nmm.nl)

ABSTRACT

A survey of the spider fauna of the nature reserve De Wrakelberg near Colmont, Province of Limburg, was carried out in 1981 with pitfall traps. The specimens were identified in 1985, but the results were never published. The reserve consists of limestone grassland and a small patch of forest. The occurrence of 77 species was established. The results are biased by the use pitfall traps as the only sampling technique. *Ozyptila pullata* (Thorell), *Syedra gracilis* (Menge), *Centromerus leruthi* Fage, *Erigonella hiemalis* (Blackwall), and *Walckenaeria mitrata* (Menge) were then found in the Netherlands for the first time. *Ozyptila pullata* (Thorell) and *Centromerus leruthi* Fage are indicated as species characteristic for limestone grassland.

Key words: *Centromerus leruthi*, limestone grassland, *Ozyptila pullata*, Wrakelberg

INLEIDING

Het toenmalige Rijksinstituut voor Natuurbeheer (RIN) – inmiddels via diverse fusies opgegaan in Alterra te Wageningen – verrichtte in 1981 een onderzoek naar de bodemfauna van kalkgraslanden in Zuid-Limburg. Een van de onderzochte terreinen was de Wrakelberg bij Colmont, gem. Voerendaal, dat beheerd wordt door Staatsbosbeheer. Het reservaat De Wrakelberg ligt op de noordelijke flank van het dal van Colmont en op een hoogte van 110-160 m.

In 1985 determineerde Japke van Dalen een deel van de vangsten in het kader van haar doctoraal studie Biologie aan de Universiteit van Leiden. Het bestudeerde deel betrof alle vangpotten, maar daarvan alleen de eerste perioden, van eind maart tot half juni. Daarmee werd wel het gehele terrein gedekt, maar niet het gehele jaar. Een poging om een verband te vinden tussen de gevonden spinnen- en de plantensoorten leidde niet tot het beoogde resultaat. De aangetroffen spinnensoorten waren echter interessant en verdienen het om alsnog gepubliceerd te worden.

TERREIN

Ten tijde van het onderzoek bestond het reservaat uit open grasland aan de bovenzijde en een verwilderde kersenboomgaard in de oostelijke benedenhoek. Aan de westzijde werd later een voormalige paardenwei aan het reservaat toegevoegd. Er had ooit een graft door het terrein gelopen, maar die was verwijderd om gemakkelijker te kunnen maaien; de keien lagen nog in een kuil aan de rand van het terrein. Als voornaamste beheermaatregel gold (in die tijd) het periodiek maaien, één maal per jaar in de herfst en gefractioneerd uitgevoerd, waarbij steeds stroken worden gespaard. Het gehele terrein ligt op een zuid-geëxponeerde helling, met kleine afwijkingen naar ZZO en W (voormalige paardenwei). Op de kalkgraslanddelen is Gevinde kortsteel (*Brachypodium pinnatum*) een dominante soort.

METHODE

Voor de inventarisatie werd gebruik gemaakt van potvallen, die in raaien van zes potten op negen verschillende terreintypen werden ingegraven. De periode van bemonstering liep van eind maart tot eind oktober. De potten werden over de verschillende terreintypen verdeeld en om twee weken geleegd, waarna de spinnen uit de formaline naar 70% alcohol werden overgebracht. Diverse onderzoekers selecteerden vervolgens de exemplaren behorend tot de groep waarop hun studie zich concentreerde uit de monsters. De spinnen werden opgenomen in de collectie van het Natuurhistorisch Museum te Maastricht, waar het materiaal nog steeds te raadplegen valt.

RESULTATEN

Terecht merkte Japke van Dalen in het verslag van haar onderzoek op dat het gebruik van terreinen door de mens niet altijd nadelig hoeft te zijn voor de natuur. Als de kalkgraslanden in Limburg niet door begrazing in stand waren gehouden zouden bomen er vrij spel hebben gehad en er zich hellingbossen hebben ontwikkeld.

Binnen de onderzoeksperiode werden 77 soorten spinnen vastgesteld (tabel 1). Dit geeft een vertekend beeld van de spinnenfauna van dit terrein en wel om twee redenen. De periode betreft maar een deel van het jaar, waardoor de soorten die in de late zomer en het najaar volwassen zijn niet bekend zijn geworden. Daarnaast is het vangen met bodemvallen een selectieve methode, omdat alleen actief bewegende dieren in de vallen terecht komen, terwijl sedentaire soorten niet worden verzameld. Het is een eenzijdige techniek waarmee geen compleet overzicht kan worden verkregen. Toch levert de lijst een aardig overzicht op van de spinnenfauna van een kalkgrasland.

Enkele interessante waarnemingen uit het onderzoek, n.l. de soorten die toen nog niet eerder in ons land waren gevonden, werden al eerder gepubliceerd (Van Helsdingen 1996) en zijn daardoor ook al in de catalogus van de

Nederlandse spinnen te vinden (Van Helsdingen 2009). Dat waren *Ozyptila rauda* Simon (naar later bleek *O. pullata* (Th.)), en *Syedra gracilis* (Mg.). Enkele andere soorten, zoals *Centromerus leruthi* Fage, *Erigonella hiemalis* (Blw.) en *Walckenaeria mitrata* (Mg.) waren bij de bewerking in 1985 ook nieuw, maar in 1996, toen ik nieuwe soorten voor ons land opvoerde, niet meer. *Centromerus leruthi* Fage en *Walckenaeria mitrata* (Mg.) waren inmiddels in het Gerendal gevonden (Koomen 1986), *Erigonella hiemalis* (Blw.) is uit Drenthe bekend. In tabel 1 staan de nu geldige namen van de soorten vermeld en niet de namen die in 1985 in het verslag werden gebruikt. Voor één soort, die in de voor-publicatie van 1996 werd genoemd, is later een correctie nodig geweest (*Ozyptila rauda* bleek later *O. pullata* te zijn).

DISCUSSIE

Het aantal macrobiotopen is op de Wrakelberg gering (bos, struweel, kalkgrasland, bemest of licht eutroof grasland) terwijl op micro-niveau binnen die biotopen nog duidelijke variatie is te vinden (hoogte vegetatie en de daarmee samenhangende vochttoestand van de bodem, beschaduwning door bomen aan de rand van het bos). De spinnenfauna op de Wrakelberg, voor zover nu aan de hand van de gedetermineerde monsters te zien is, omvat zoals gebruikelijk een groot aantal algemene soorten die op zeer uiteenlopende terreintypen worden gevonden en geen duidelijke binding hebben met kalkgrasland. Vaak komen dergelijke soorten ook in grote dichtheden voor. Voorbeelden hiervan zijn o.a. *Hahnia nava* (Blw.) en *H. pusilla* C.L. K., *Bathyphantes gracilis* (Blw.), *Diplocephalus latifrons* (Cbr.), *Erigone atra* Blw. en *E. dentipalpis* (Wid.), *Oedothorax fuscus* (Blw.), *Pocadicnemis juncea* Lock. & Mill., 1953, *Alopecosa cuneata* (Cl.) en *A. pulverulenta* (Cl.), *Pardosa palustris* (L.) en *P. pullata* (Cl.), *Trochosa robusta* (Sim.) en *T. terricola* Th., en natuurlijk *Pachygnatha degeeri* Snd.

Maar twee soorten zijn als typische kalkgraslandsoorten aan te merken. Dit zijn *Centromerus leruthi* Fage en *Ozyptila pullata* (Th.), die beide in ons land alleen van kalkgrasland bekend zijn. *Ozyptila claveata* (Wlk.) komt in de duinen voor en ook in kalkgrasland, net als *Trachyzelotes pedestris* (C.L.K.) (Van Helsdingen 2009). Daarnaast zijn er enkele soorten die warmteminnend zijn en in ons land een (voornamelijk) zuidelijke verspreiding hebben, zoals *Dysdera erythrina* (Wlk.) en *Walckenaeria mitrata* (Mg.). *Phlegra fasciata* (Hahn) is een soort van duinen, droge zanderige gebieden (zoals zandverstuivingen) en droge, warme plekken, zoals wegbermen, in andere terreintypen op de hogere zandgronden.

Het is opvallend dat in het meest verstoorde deel van het reservaat, de later toegevoegde paardenwei, ook de meeste indicatorsoorten voor terreinen met een hoge dynamiek voorkomen. Dit perceel is ook het enige onderdeel dat westgeëxponoerd is, maar het valt niet te verwachten dat de spinnenfauna daardoor sterk is beïnvloed. In deze categorie vallen *Bathyphantes gracilis* (Blw.), *Erigone atra* Blw., *Erigone dentipalpis* (Wid.), en *Oedothorax fuscus* (Blw.).

LITERATUUR

- Helsdingen, P.J. van 1996. Nieuwe soorten voor Nederland. – Nieuwsbrief Spined 10: 7-8.
 Helsdingen, P.J. van 2009. Spinnencatalogus. [versie 2009.1] – <http://naturalis.nl/spinnen>
 Koomen, P. 1986. Spinnen (Arachnida, Araneae) van het Gerendal en de Kruisberg. – Natuurhistorisch Maandblad 75: 198-207.

Tabel 1. Spinnen gevangen op de Wrakelberg en de terreinonderdelen waar ze werden gevangen.

CLUBIONIDAE	
<i>Clubiona compta</i> C.L. Koch, 1839	1♂, jong <i>Prunus</i> -bos
<i>Clubiona lutescens</i> Westring, 1851	1♀, in <i>Prunus</i> -bos
<i>Clubiona neglecta</i> O.P.-Cambridge, 1862	1♀, open kalkgrasland
<i>Clubiona reclusa</i> O.P.-Cambridge, 1863	3♂ 1♀, bij en in <i>Prunus</i> -bos
CORINNIDAE	
<i>Phrurolithus festivus</i> (C.L. Koch, 1835)	7♂ 1♀, buiten het bos, laag op de helling
DICTYNIDAE	
<i>Cicurina cicur</i> (Fabricius, 1793)	5♂ 6♀, overal maar niet in bos
DYSDERIDAE	
<i>Dysdera erythrina</i> (Walckenaer, 1802)	4♂, open kalkgrasland
GNAPHOSIDAE	
<i>Drassodes cupreus</i> (Blackwall, 1834)	6♂ 4♀, grasland, kalkgrasland en struweel
<i>Drassyllus pusillus</i> (C.L. Koch, 1833)	9♂ 4♀, open grasland en kalkgrasland
<i>Haplodrassus signifer</i> (C.L. Koch, 1839)	7♂ 3♀, open kalkgrasland
<i>Haplodrassus umbratilis</i> (L. Koch, 1866)	2♂, open grasland
<i>Micaria pulicaria</i> (Sundevall, 1832)	1♀, open kalkgrasland
<i>Trachyzelotes pedestris</i> (C.L. Koch, 1837)	5♂ 4♀, open kalkgrasland
HAHNIIDAE	
<i>Hahnia nava</i> (Blackwall, 1841)	74♂ 13♀, vooral op grasland
<i>Hahnia pusilla</i> C.L. Koch, 1841	27♂ 8♀, in de buurt van het bos
LINYPHIIDAE	
<i>Asthenargus paganus</i> (Simon, 1884)	1♀, in bos
<i>Bathyphantes gracilis</i> (Blackwall, 1841)	11♂ 6♀, op W.-helling en in en bij bos

<i>Centromerus leruthi</i> Fage, 1933	7♂ 1♀, verspreid aangetroffen
<i>Centromerus sylvaticus</i> (Blackwall, 1841)	6♀, in het bos
<i>Ceratinella scabrosa</i> (O.P.-Cambridge, 1871)	1♂ 1♀, in bos
<i>Cnephalocotes obscurus</i> (Blackwall, 1834)	5♂, laag op kalkgraslandhelling
<i>Dicymbium nigrum nigrum</i> (Blackwall, 1834)	1♀, op W.-helling
<i>Diplocephalus latifrons</i> (O.P.-Cambridge, 1863)	26♂ 8♀, in en bij bos, laag op de helling
<i>Diplostyla concolor</i> (Wider, 1834)	6♂ 8♀, voorkeur voor bos
<i>Erigone atra</i> Blackwall, 1833	22♂ 21♀, vooral op W.-helling
<i>Erigone dentipalpis</i> (Wider, 1834)	22♂ 7♀, vooral op W.-helling
<i>Erigonella hiemalis</i> (Blackwall, 1841)	1♂, hoog op kalkgraslandhelling
<i>Gongylidiellum vivum</i> (O.P.-Cambridge, 1875)	1♀, op W.-helling
<i>Jacksonella falconeri</i> (Jackson, 1908)	1♀, in bos
<i>Meioneta mollis</i> (O.P.-Cambridge, 1871)	11♂, in en bij het bos
<i>Meioneta rurestris</i> (C.L. Koch, 1836)	3♂, W.-helling en bij het bos
<i>Meioneta saxatilis</i> (Blackwall, 1844)	1♂, bij het bos
<i>Micrargus herbigradus</i> (Blackwall, 1854)	12♂ 12♀, overall algemeen
<i>Micrargus subaequalis</i> (Westring, 1851)	3♂, open grasland
<i>Microneta viaria</i> (Blackwall, 1841)	2♂, in het bos
<i>Oedothorax apicatus</i> (Blackwall, 1850)	1♀, open grasland
<i>Oedothorax fuscus</i> (Blackwall, 1834)	24♂ 226♀, vooral op W.-helling
<i>Oedothorax retusus</i> (Westring, 1851)	1♀, in bos
<i>Palliduphantes insignis</i> (O.P.-Cambridge, 1913)	2♂ 2♀, bij struweel
<i>Palliduphantes pallidus</i> (O.P.-Cambridge, 1871)	2♂, in het bos
<i>Pocadicnemis juncea</i> Locket & Millidge, 1953	104♂ 21♀, vooral op kalkgrasland
<i>Porrhomma microphthalmum</i> (O.P.-Cambridge, 1871)	1♂, op W.-helling
<i>Stemonyphantes lineatus</i> (Linnaeus, 1758)	1♀, laag op kalkgraslandhelling
<i>Syedra gracilis</i> (Menge, 1869)	2♀, laag op kalkgraslandhelling
<i>Tapinocyba praecox</i> (O.P.-Cambridge, 1873)	5♂ 13♀, overall, met voorkeur laag op de helling
<i>Tenuiphantes flavipes</i> (Blackwall, 1854)	29♂ 28♀, vooral in het bos
<i>Tenuiphantes tenebricola</i> (Wider, 1834)	1♂, in het bos
<i>Tenuiphantes tenuis</i> (Blackwall, 1852)	4♂ 4♀, vooral in het bos, ook op het kalkgrasland
<i>Tenuiphantes zimmermanni</i> (Bertkau, 1890)	2♂, in het bos
<i>Tiso vagans</i> (Blackwall, 1834)	2♀, op W.-helling
<i>Walckenaeria antica</i> (Wider, 1834)	13♂ 42♀, vooral op kalkgrasland
<i>Walckenaeria atrotibialis</i> (O.P.-Cambridge, 1878)	2♂, hoog op kalkgraslandhelling
<i>Walckenaeria dysderoides</i> (Wider, 1834)	22♂ in of bij bos, 2♀ op W.-helling
<i>Walckenaeria mitrata</i> (Menge, 1868)	1♀, in gras in het bos
LYCOSIDAE	
<i>Alopecosa cuneata</i> (Clerck, 1757)	37♂ 4♀, in of bij bos en in open (kalk)grasland
<i>Alopecosa pulverulenta</i> (Clerck, 1757)	170♂ 25♀, overall
<i>Pardosa lugubris</i> (Walckenaer, 1802)	1♂, in struweel
<i>Pardosa palustris</i> (Linnaeus, 1758)	52♂ 30♀, kalkgrasland, W.-helling
<i>Pardosa pullata</i> (Clerck, 1757)	650♂ 205♀, open (kalk)grasland boven het bos
<i>Pirata latitans</i> (Blackwall, 1841)	1♂, kalkgrasland boven aan helling
<i>Trochosa robusta</i> (Simon, 1876)	53♂ 16♀, kalkgrasland, ook in struweel
<i>Trochosa terricola</i> Thorell, 1856	229♂ 16♀, kalkgrasland, in voorjaar ook in bos
SALTICIDAE	
<i>Euophrys frontalis</i> (Walckenaer, 1802)	3♂, kalkgrasland
<i>Neon reticulatus</i> (Blackwall, 1853)	1♂, kalkgrasland
<i>Phlegra fasciata</i> (Hahn, 1826)	2♀, kalkgrasland
<i>Talavera aequipes</i> (O.P.-Cambridge, 1871)	3♂ 2♀, kalkgrasland
<i>Talavera petrensis</i> (C.L. Koch, 1837)	1♀, kalkgrasland
TETRAGNATHIDAE	
<i>Pachygnatha degeeri</i> Sundevall, 1830	1088♂ 1093♀, zeer algemeen, vooral op (kalk)grasland
THERIDIIDAE	
<i>Enoplognatha thoracica</i> (Hahn, 1833)	5♂, kalkgrasland
THOMISIDAE	
<i>Ozyptila atomaria</i> (Panzer, 1801)	7♂, open grasland en kalkgrasland
<i>Ozyptila claveata</i> (Walckenaer, 1837)	55♂ 8♀, overall, maar meer in open (kalk)grasland
<i>Ozyptila praticola</i> (C.L. Koch, 1837)	6♂ 1♀, in <i>Prunus</i> -bos en struweel
<i>Ozyptila pullata</i> (Thorell, 1875)	16♂ 1♀, open (kalk)grasland en in struweel
<i>Ozyptila simplex</i> (O.P.-Cambridge, 1862)	41♂ 2♀, open kalkgrasland
<i>Xysticus acerbus</i> Thorell, 1872	57♂ 18♀, beschutte (kalk)graslandstrook onder bos
<i>Xysticus cristatus</i> (Clerck, 1757)	14♂ 7♀, overall in open gebied, niet in bos
<i>Xysticus erraticus</i> (Blackwall, 1834)	87♂ 16♀, vooral in kalkgrasland, een paar in struweel